

Воєнні будні та звірства мають бути задокументовані

Анна Вероніка Вендланд

інтерв'ю Барбари Кнопф

Два тижні тому історик Східної Європи Вероніка Вендланд дізналася про воєнні злочини в Бучі – з так званих воєнних щоденників. Розмова про те, як безпосередні свідчення самовидців можуть допомогти документувати війну.

Воєнні щоденники, можливо, є недооціненим жанром літератури. Хоча тут існують знамениті приклади: "Щоденник Анни Франк", написаний у сховку амстердамської квартири, щоденник єврейського літературознавця Віктора Клемпера, який документує життя під час нацистського режиму в Німеччині в 1933-1945 роках. Менш відомі, але доволі поширені солдатські щоденники під час світових воєн. Документи, які були опубліковані задовго після їхньої появи або ж так і залишалися забутими десь на горищі чи в старій валізі й урешті так і пропали непрочитаними. Тепер, під час російсько-української війни, ми раптом стикаємося з цим давно відомим явищем у цілком нових формах: у відео на мобільному телефоні, в повідомленнях у твіттері, навіть у коміксах ми зустрічаємося з особистим досвідом про війну. Розмова з Веронікою Вендланд, істориком Східної Європи в Інституті Гердера (Марбург).

Барбара Кнопф: Війна в Україні документується в публічних щоденниках, при чому майже одночасно з самими подіями. Чи маємо ми справу з новим феноменом з історичного погляду?

Вероніка Вендланд: Те, що такі "его-документи" – як кажуть історики – створюються одночасно з подіями, не є чимось новим. Новим є те, що через соціальні медії вони майже наживо охоплюють дуже велику аудиторію. Щось подібне вже було, якщо я не помиляюся, під час повстань Арабської весни та в Сирії. Просто ми всього цього не читали, оскільки більшість матеріалів була арабською мовою.

Проте наразі ситуація така, що дуже багато публікується кириличною абеткою. Звісно, є повідомлення в німецьких медіа, але це переважно спільні проєкти. Що власне зараз відбувається? Чи могли би ви коротко описати?

В певному сенсі мені це нагадує – якщо дивитися на все це вцілому, мандруючи соціальними мережами – сиру форму "Ехолота" Вальтера Кемпівскі. Всі ці колажі з різних документів, частково вирізки з газет, автоповідомлення, свідчення

самовидців або повідомлення про стан справ людей, які просто кажуть: "Так, сьогодні я шукав медикаменти". Або: "Під час паузи в обстрілах я спробував роздобути хліб". Це потоки фрагментів, з якими ми зараз стикаємося. Все ще доволі неорганізоване й сире, але якраз ця кострубатість і тим вражаючим при читанні, часто для мене також.

Так, а що ж воно викликає у вас?

Я опинилася тут у подвійній ролі. Я спостерігаю як очевидець та історик, який вже сам працював з такими джерелами. І я спостерігаю, як безпосередня учасниця, оскільки маю наполовину українську сім'ю. Мій чоловік народився в Одесі та виріс у Києві, половина нашої родини перебуває в Україні, я й сама спорадично пишу свій воєнний щоденник у твіттері "Моя родина у війні", де я просто поширюю ті уривки, які чую від людей з України.

Анна Вероніка Вендланд: #Ukraine Моя родина у війні. 39-ий день. Двоюрідна сестра з сім'єю (одна дитина) з Одеси прибула до Лейпцига. Знову знайде застосування наше старе дитяче ліжечко. Видавець мого чоловіка пережив Бучу, раптом з'явилася звістка про нього після тижнів мовчання, коли ми вважали, що він загинув.

І що, наприклад, ви дізнаєтеся з України?

Я дізнаюся дуже багато про щоденне життя у війні, про спроби посеред божевілля зберігати нормальність чи принаймні нормальну життєдіяльність. Я також дізналася дещо про ті жахливі події в Бучі. Через друзів і знайомих – наприклад, там живе видавець мого чоловіка – ми довідалися про ці жахливі події ще до того, як це офіційно стало відомо останніми днями. Ми чули спершу про чутки та окремі враження. Протягом двох чи трьох тижнів ми постійно одержували такі звістки. Спершу фрагментарно. Коли ще було незрозуміло, чи можна тут якось узагальнювати. А потім у якийсь момент приходить ця приголомшлива очевидність. Все це має систему. Все це злочини за міжнародним воєнним правом і все це відбувається масово. І ці повідомлення проходять через очі й думки багатьох окремих людей у світі.

По суті, всі ці прямі, безпосередні повідомлення є свідченнями, які збираються саме в цю мить?

Зараз треба збирати. А саме контрольованими методами. Щоб зараз справді задокументувати для наступних судових процесів, надзвичайно важливо збирати все це знання особливо ретельним чином. В Україні вже також цим займаються, наскільки я можу бачити. Кожна людина, яка хоче дати свідчення, конструє свій матеріал. І це цілком нормальний процес. А потім завдання науки полягає в тому, щоб визначити, настільки переконливими є ці свідчення. Саме тому всі ці відомості були такими надзвичайно важливими, як у документальному фільмі Клода Ланцманна "Шоа": повідомлення самовидців, які просто цілком нейтрально – без зайвого багатослів'я – розповідають свої історії. Ці свідчення були

надзвичайно проникливими, оскільки це були конкретні люди, які розповідали про конкретні місця.

Перша публікація на сайті Баварського радіо BR, 05.04.2022:
<https://www.br.de/kultur/veronika-wendland-ukraine-tagebuecher-zeitgenossenschaft-historiker-100.html>

Переклад з німецької мови: Роман Осадчук